

Odborný článek

Bylo dříve vejce nebo slepice? Lze připustit, aby soudce o případu nejdříve rozhodl, a až poté hledal pro své rozhodnutí oporu v právu?

Tereza Žuffová-Kunčová

Autorka je studentka doktorského studia na Katedře právní teorie na Právnické fakultě Masarykovy univerzity. V rámci svého výzkumu se zabývá významem intuice pro poznávání lidských práv.

Abstrakt

Tento příspěvek představuje čtenáři teorii soudcovského intuicionismu a zkoumá možnosti využití intuice při soudním rozhodování. Přestože se jedná o teorii představenou v první polovině 20. století ze strany amerických právních realistů, autorka se zaměřuje na možné využití této teorie v současné kontinentální jurisprudenci. Druhá polovina tohoto článku je věnována možným chybám intuitivního rozhodování a nabízí možnosti, jak tyto chyby intuice odstranit či napravit.

Abstract

This paper introduces the theory of judicial intuitionism and explores the possibilities of using intuition in court decisions. Although this theory was introduced in the first half of the 20th century by American legal realists, the author focuses on the possible use of this theory in contemporary continental jurisprudence. The second half of this article is devoted to possible errors in intuitive decision making and offers options for how to eliminate or correct these errors in intuition.

Student práv jistě mnohokrát zažil okamžik, kdy mu při řešení zapeklitého právního případu u zkoušky blikla nad hlavou metaforická žárovka a řešení komplikovaného případu nejdříve „pocítil“. Až následně se jal listovat zákoníkem, aby si svou domněnku potvrdil a podložil ji i argumenty platného práva. Student případ vyřešil intuitivně. Akceptujeme-li, že student práv může komplikovaný případ vyřešit pomocí své intuice, je možné, aby za pár let aplikoval stejný přístup k řešení případu i jako soudce? V tomto článku bych se ráda věnovala přiblížení myšlenky intuice v soudním rozhodování, představení hlavních představitelů teorie soudcovského intuicionismu a nezbytné kritice užívání intuice v soudním rozhodování. Jelikož se jedná převážně o americkou právní teorii, považuji za nezbytné vymezit její uplatnění a možné současné následovníky i v kontinentální jurisprudenci. Buť se jedná o téměř sto let starou teorii, chci v závěru tohoto článku ukázat na nezbytnost zkoumání intuicionismu i pro soudní rozhodování v českém právním prostředí.

1. Soudní rozhodování

Otázka, jak soudce dospěje ke svému, v nejlepším případě spravedlivému, rozhodnutí, zaměstnává právní vědu po staletí. Jak soudce soudí? Nalézá soud právo nebo ho tvoří? Významně se touto otázkou zabývají právní odborníci angloamerického práva, a to zřejmě i pro významnou roli soudce v soudním sporu. Soudci v angloamerickém právním systému představují nejen nezávislou třetí stranu rozhodující spor na základě práva, ale zároveň se aktivně podílejí i na podobě práva v podobě soudních precedentů.¹

Buť kontinentální právo takovýto význam svým soudcům nepřiznává, není tajemstvím, že rozhodnutí zvláště vyšších soudů požívají vysoké míry uznání. Ani pro kontinentálního právníka pak není neobvyklé argumentovat ustálenou judikaturou, závazným názorem dovolacího soudu či principem právní jistoty při rozhodování soudu o obdobné věci. Zvláště u vyšších soudů a složitějších případů vzniká prostor pro soudní uvážení a komplikovanější interpretaci právních norem, principů a zásad. Judikaturu soudů lze tedy i na starém kontinentu označit jako „quasinormativní“.² Tedy i přesto, že v kontinentálním právu nejsou rozhodnutí vrcholných soudů formálně závazné, je i zde částečně vytvářeno soudcovské právo.

Rozhodování soudů je zásadní pro vývoj práva v systému common law, ale i v kontinentálním právním systému. Poznáme-li a pochopíme způsob, jak a proč soudci rozhodují, můžeme lépe uvážit, zda daný soudní systém, daný soud a daný soudce skutečně naplňují ideály soudcovského mechanismu – a to nezávislost a nestrannost.³ V ideálním případě i spravedlnost.

V české právní teorii mluvíme o aplikaci práva, tedy o aplikování abstraktní právní normy na individuální životní situaci řešenou státním orgánem, v tomto případě soudem. Aplikace práva se skládá ze tří fází; zjištění skutkového stavu, řešení právních otázek a následné rozhodnutí ve věci.⁴

1. V prvním kroku se soud snaží zjistit skutkový stav pomocí dokazování, využívá k tomu důkazních prostředků.
2. Během řešení právních otázek soudce nejen nalézá právní normy aplikovatelné na daný případ, ale musí dále posoudit jejich platnost a účinnost. Následně musí normy interpretovat a ve výjimečných případech vyplnit mezery v právu.
3. Výsledkem zjištění skutkového stavu a aplikace dané normy na skutkový stav je vydání aktu

aplikace práva, zde soudního rozhodnutí.

Tento v zásadě technický postup upevňuje vnímání soudce jako nezávislé třetí strany ve sporu. Tento popis soudního rozhodování je blíže technickému postupu, kdy při zadání dvou matematických veličin zásadně získám správný výsledek. Byť určitou diskreci užívá soudce jak při prvním kroku v otázce volného hodnocení důkazů, tak při druhém kroku, kde může vyplňovat mezery v právu např. analogií a zjišťovat obsah právních norem za užití interpretačních metod, obecně je tento popis aplikace práva prostý možných mimoprávních jevů na rozhodování soudce.

Obdobný racionálně technický postup, kdy soudce aplikuje již existující právní normy a pomocí formální dedukce dochází k soudnímu rozhodnutí,⁵ byl ve 20. století v Americe podroben hlasité kritice ze strany právníků a soudců, zvláště pak tzv. právních realistů.

Pustíme-li se totiž do analýzy soudního rozhodování, nejspíše dříve či později dojdeme k závěru, že rozhodování soudců ovlivňují nejen právní, ale i mimoprávní jevy.⁶ Soudci nejsou jen stroje objektivně vykládající právo, byť nás to teorie učí. Soudci nejsou jako Herkulové, kteří by byli vybaveni nadlidskou dovedností, trpělivostí a zkušeností, ale převážně lidské bytosti se všemi klady i zápory, jež toto označení přináší.

2. Americký právní realismus

K obdobným závěrům došli již mnozí právní odborníci ve 20. století (nejen) v Americe. Zásadně se tak vymezili proti mechanickému a odosobněnému výkladu práva. Pro svůj důraz na realitu a nikoli formalitu nese tato škola název právní realismus.

Zastánci amerického právního realismu se snažili očistit jurisprudenci od mechanického a technického právního formalismu. Formalistický přístup představoval dle právních realistů příliš vědecký přístup k právu. Právní realisté se zvláště zaměřovali na příliš mechanický a vědecký výklad práva soudy a kritizovali dobovou představu logického, neutrálního, apolitického soudce, který má pouze vyvozovat všeobecně platné poučky o platném právu. Dle právních realistů nemohlo takovéto rozhodování soudů odrážet komplexní a dynamickou společenskou realitu samotných případů.⁷ Proto právní realisté doporučovali využívat při soudním rozhodování nástroje společenských věd jako např. psychologie či sociologie.

Dle zaměření jednotlivých právních realistů na dané společenskovědní odvětví se později tento myšlenkový proud štěpil na jednotlivé školy. Můžeme tak hovořit o sociologické škole zdůrazňující sociologické vlivy a hledající možný (sociologický) klíč pro soudní rozhodování. Naopak psychologické křídlo odmítalo hledání jednoho klíče a zaměřilo se spíše na psychologické aspekty soudního rozhodování. Mezi tyto psychologické aspekty řadili intuici či předsudky a ty jsou ze své podstaty subjektivním, nikoliv objektivním klíčem pro soudní rozhodování.

Zřejmě nejvýznamnější představitel soudcovského intuicionismu, tedy teorie, která zdůrazňuje roli intuice v soudním rozhodování, byl americký soudce Joseph Hutcheson. Jako zastánce psychologického křídla právního realismu se snažil vymezit proti formalistickému přístupu k právu i tradiční evropské právní nauce. Navíc ale tvrdil, že soudce nerozhoduje na základě právní analýzy, ale právní intuice. Jak popisuje Hutcheson ve svém příspěvku *Judgment Intuitive: The Function of the Hunch in Judicial Decision* soudní intuice (angl. hunch) je onen intuitivní záblesk porozumění,

přeskočení jiskry pochopení mezi právní otázkou a výsledkem rozhodování.⁸

Na rozdíl od běžné intuice, která nám pomáhá rychle reagovat a vytušit správnou odpověď v každodenním životě, je výše popsaná soudní intuice zčásti odlišná. Hutcheson totiž pracuje s jakousi vytríbenou soudcovskou intuicí založenou na znalosti práva, zkušenostech z právního oboru a konstruktivní imaginaci. Tato právní intuice se dá tříbit právním vzděláním i dlouhodobou praxí. Platné právo by pak mělo následně sloužit jako nástroj na testování této intuice a k tvorbě odůvodněných rozhodnutí, které vzniklo na základě soudcovy intuice.⁹

Soudce však nemusí být v každém případě „osvícen“ intuicí. Nevyhnutelně bude v mnoha případech odkázán na mechanický výklad a aplikaci práva. To však nesnižuje význam právní intuice, zvláště pracuje-li s tzv. „hard cases“ neboli složitými případy, které je třeba vyřešit s užitím právních zásad, nikoliv pomocí platných právních norem.¹⁰

Naopak, pocítí-li soudce při zdánlivě neřešitelném případě ono osvícení, které mu zjeví správné řešení, přechází až následně k vyhledávání právních podkladů pro toto řešení. Nejdříve tedy existuje pocítění, jak by měl být případ správně řešen a až následně podrobí soudce toto rozhodnutí podrobné právní analýze, vyhledá si konkrétní ustanovení zákona a porovná své názory s judikaturou (v americkém právním prostředí také s precedenty). Hutcheson tak zcela obrací klasickou teorii, která popisuje proces tvorby soudního rozhodnutí tak, že soudce začíná s právním pravidlem, aplikuje jej na fakta a tím dochází k závěru, který se následně vydá jako soudní rozhodnutí.

Jak ale Hutcheson sám připomíná, toto kreativní nacházení nových řešení a intuitivní odpověď na zadaný případ není vlastní jen soudcům, ale i advokátům, matematikům a vědcům. U advokátů však společnost předpokládá, že již od začátku budou zastávat jeden názor a pro něj budou následně vyhledávat podklady a argumenty v platném právu. Soudce by však měl dle obecného předpokladu postupovat tak, že srovná právní pravidla s fakty případu a dojde k rozhodnutí.

Hutcheson však dále připomíná, že jeho koncept soudní intuice neznamená jen slepé hádání, ale naopak vnímavý, velmi pravděpodobný odhad správného řešení, který je následně precizně ověřen platným právem. Oplývá-li soudce takovouto intuicí, bude dle Hutchesona skvělý soudce, který navíc může přijít s novým a zásadním výkladem práva ve složitých, zdánlivě neřešitelných případech.

Na toto heretické učení¹¹ navazuje další významný americký právní realista, také zastánce psychologické školy, Jerome Frank. Byť v zásadě souhlasí s Hutchesonem v tom, že soudci skutečně nejdříve pocítí či vytuší rozhodnutí a až následně hledají právní argumenty pro podporu svých závěrů, správně poukazuje na to, že tato intuitivní rozhodnutí nemusí být vždy ta správná řešení. Frank přiznává, že právní zásady a principy mohou tvořit jedny prameny pro právní intuici, dodává však, že je třeba uvážit i další psychologické stimuly. Frank tak rozšiřuje možné psychologické vlivy na rozhodování soudce o „politické, ekonomické a morální předsudky“.¹² Jelikož i Frank hledí na soudce jako na lidské bytosti, přiznává, že jsou zatíženi nutnými předsudky a zaujetím. Dělá tak vlastně rovnítko mezi intuicí soudce a jeho osobností (vzdělání, výchova, politické, ekonomické a morální postoje). Dle Franka je možné tento problém částečně odbourat specifickým výcvikem soudců včetně psychoanalýzy či zkoušky jeho právních i morálních schopností.¹³

Jerome Frank byl jistě ve svých postojích k soudcovské intuici více kritický než Hutcheson, z jeho myšlenek však lze extrahovat zásadní výtku: intuice soudců může být omylná. V druhé části tohoto článku se proto zaměřím na některé situace, kdy může intuice negativně ovlivnit soudní rozhodování.

3. Pýcha a předsudek

Předtím než se zaměřím na možná negativa intuitivního přístupu v soudním rozhodování, je příhodné prozkoumat definici samotné právní intuice. Právě definice samotné intuice je totiž často kritizována, jelikož Hutcheson pojem „intuice“ volně zaměňuje za pocit, schopnost vcítit se do případu, imaginaci i osvícení, což ale může představovat rozdílné kognitivní procesy. Skutečnost, že naopak zastřešující pojem intuice nemusí v tomto případě stačit, ukazuje ve své knize *The Legal Mind* Bartożs Brożek.

Jak správně namítá, intuice je pouze jedna ze spolupracujících kognitivních složek podvědomých procesů. Tyto procesy jsou stále úzce spjaty i se staršími emocionálními mechanismy. Byť tedy využívají některé logické zkratky jsou stále v područí emocí.¹⁴

Jedním z těchto kognitivních procesů je také heuristika – rychlé, ale pouze přibližné řešení problémů na bázi jakéhosi algoritmu. Heuristické procesy využíváme v běžném životě, abychom ve složitém světě dokázali rychle a (přiměřeně) efektivně jednat. Právě heuristika z pohledu Brožka a intuice dle Hutchesona se velmi podobají. Za rychlost tohoto procesu se však platí chybovostí. Je možné, že subjekt přisoudí jednomu faktoru příliš vysoký význam, nebo že heuristický závěr bude ovlivněn subjektivní zkušeností a povede k emotivnímu rozhodování.¹⁵

Naopak pocit vhledu či náhlého pochopení (insight), který Brożek staví vedle intuice, nám pomáhá najít novou cestu tam, kde naše znalosti, zkušenosti a intuice (!) běžně selžou. Vhled lze definovat třemi základními znaky: vhled se objevuje náhle a doprovází ho pocit překvapení, vhled se objevuje v zdánlivě neřešitelných situacích a vhled přináší novou originální perspektivu.¹⁶ Dle Brožka poté intuice představuje dělníka; velmi výkonný, praktický nástroj, který nám díky našim znalostem a zkušenosti pomůže rychle najít povětšinou správné řešení. Naopak vhled je speciální mechanismus, který nám umožňuje hledat nová a inovativní řešení případů, tam kde naše intuice již nestačí.¹⁷

Jak bylo zmíněno výše, intuice i vhled jsou podvědomé kognitivní mechanismy, které jsou ale úzce spjaté s našimi emocemi. Ty můžou jak každodenní rozhodování, tak soudní rozhodování pozitivně i negativně ovlivnit. Negativní vliv emocí na rozhodování pak může vést jednak k nepodloženým závěrům, jednak k rozhodování na základě zaujatosti či předsudků.

Emoce nás často ženou k dosažení správných řešení. Soudce touží najít správné, spravedlivé řešení soudního sporu, které reflektuje jednak předložené důkazy, jednak stojí na platných právních normách. Tato touha po správném řešení může však ovlivnit, jak objektivně dané řešení později analyzujeme. Případ, kdy je osoba tak zaujatá touhou potvrdit správnost svých závěrů, že nepostupuje při vyhledávání argumentů nezaujatě a objektivně, je nazýván konfirmační zkreslení. V případě, že osoba podlehne konfirmačnímu zkreslení, bude informace vyhledávat a interpretovat tak, aby podporovaly předem intuitivně přijatý závěr.¹⁸

Snaha prosadit „své“ rozhodnutí a prokázat, že je to jediné správné,¹⁹ tak může lehce nahradit objektivní analýzu práva, kterou bychom i dle Hutchesona měli po intuitivním rozhodnutí nutně podstoupit. Odbude-li soudce následné odůvodnění svého rozsudku, vystavuje se nejen nebezpečí, že jeho rozhodnutí bude nepřezkoumatelné, ale také jednoduše tomu, že bude nesprávné nebo nespravedlivé.

Troufneme-li si tento argument dále rozvíjet, je možné, že takovýto tendenční výklad vznikne nejen kvůli snaze potvrdit své závěry jako správné, ale i pro další kognitivní zatížení – zaujatost a předsudky.

Takovýchto předsudků a zaujetí si pak soudce nemusí být ani aktivně vědom. Formuje-li se intuice díky zkušenostem, může se formovat obdobně jako právě předsudky na základě špatných zkušeností s jedním případem, kterému přisoudíme objektivní všeobecný závěr pro futuro. Byť právní úprava ve většině států obecně přikazuje soudci rozhodovat bez předsudků,²⁰ není zcela v silách zákona vymýtít v lidech předsudky, zvláště pokud si jich nejsou samotní jedinci vědomi. Rychlý závěr, který se na základě intuice soudce objeví, tak sice může vést k řešení případu, představuje ale zároveň riziko zaujatosti či předsudků.

Určitý problém v rozhodování může představovat tzv. mrtvý bod,²¹ tedy oblast, kterou soudce přes všechnu svou zkušenost a znalosti nevidí nebo nemůže vidět, jelikož se jedná o skrytou zaujatost či skrytou pokřivenost v jeho rozhodování. Připustíme-li, že intuice je ovlivněna zkušenostmi, pak musíme připustit, že právě tyto zkušenosti soudců, kteří obecně pochází z jedné sociální a ekonomické vrstvy, mohou postrádat významnou zkušenost, které se dostává lidem z jiných sociálně-ekonomických vrstev. Stejně jako dobrý a zkušený řidič může způsobit nehodu, protože nevidí auto v mrtvém bodě, může i zkušený, zdánlivě nezaujatý a spravedlivý soudce následovat svou intuici ke špatnému rozhodnutí, a to jednoduše proto, že mu některá zkušenost chybí nebo je pokřivena nevědomým zaujetím.

Rychlé a intuitivní rozhodování s sebou přináší řadu možných problémů, z nich jsem zde popsala pouze některé možnosti podvědomého zkreslení našeho rozhodování.²² Lze se však těmto chybám vyvarovat a užívat intuici řádně?

4. Jak zkrotit intuici

Všechny výše zmíněné problémy jsou ale řešitelné. Intuice může soudcům pomoci k hledání správných závěrů, nesmí se však stát jediným nástrojem pro rozhodování. Není tedy otázkou, zda využívat intuici, ale spíše v jakém rozsahu. Teoretická koncepce obrany proti podjatosti a zkreslení našeho intuitivního rozhodování definuje tyto čtyři kroky; vědomost hrozby zkreslení, chuť zkreslení napravit, znalost možného rozsahu zkreslení a mentální kapacita zkreslení vzdorovat.²³

První pojistkou proti špatnému užití intuice je sebereflexe, což může paradoxně představovat nejtěžší krok. Je tedy nezbytné upustit od představy soudce jako absolutně logické a objektivní bytosti aplikující platné právo na fakta případu a docházející tak k jedinému správnému řešení. Je samozřejmé, že rozumový, technický přístup je součástí soudního rozhodování. Zároveň je ale namístě připustit, že lidské bytosti k rozhodování využívají podvědomé kognitivní procesy obsahující emoce, vhléd a intuici. Připustíme-li tuto dualitu v soudním rozhodování, je namístě reflektovat a uvědomit si, které rozhodovací procesy provádíme díky intuici. Po tomto uvědomění je dalším nezbytným krokem stanovení nezbytných hranic. Intuice totiž může být, jako toliko věcí v životě, dobrý sluha a zlý pán. Zásadním krokem, který zmiňuje ve své práci jak Hutcheson, tak Brožek, je pozdější důkladné ověřování našich závěrů. Zjistí-li soudce během ověřování a vyhledávání právních norem pro potvrzení svého závěru, že se mýlil, musí ze svého intuitivního závěru upustit. Není neodpuštělné vydat se po špatné cestě, ale je nemyslitelné na této cestě zůstat i poté, co zjistíme, že vede ke srážu. Je tedy zapotřebí, aby soudci byli ochotni opravit své předchozí intuitivní rozhodnutí na základě logického, vědomého uvažování.

Proto je pro soudní rozhodování tak zásadní řádné odůvodnění. Díky řádnému a rozsáhlému

odůvodnění lze prokázat správnost soudního rozhodnutí, ať je přijato díky logickému a mechanickému výkladu práva, nebo naopak díky prvotnímu osvětlení. Odůvodnění je pak ještě zásadnější v již zmiňovaných hard cases, kdy vhléd může soudci umožnit objevit nové, neortodoxní řešení. Je-li takové řešení řádně odůvodněno, může se stát závazným precedentem (v common law) nebo minimálně quasinormativním a často citovaným soudním rozhodnutím. Budeme-li na řádném odůvodnění trvat, bude nemožné obhájit rozhodnutí, které není podepřeno platným právem. Tento požadavek nevyhnutelně vede k přání řádného přezkumu soudních rozhodnutí odvolacími a dovolacími soudy, které představují další pojistku v systému fungující soudní moci. Intuitivní rozhodování tedy může soudcům pomoci zvláště ve složitých případech, musí být však podřízeno podmínce sebereflexe, náležitého odůvodnění, soudnímu přezkumu a obecně zákonným mezím.

Závěr

Cílem tohoto článku bylo popsat možné využití a význam intuice pro soudní rozhodování. Intuice je nezbytnou součástí soudního rozhodování, ať už pro svou rychlost či kreativitu. Při využívání intuice je však nezbytné pamatovat na nevyhnutelné podvědomé kognitivní chyby a zaujatosti, které jsou s rychlým a spíše emotivním rozhodováním nezbytně spojeny. Tohoto zaujetí si však nejsme často vědomi, a proto může být o to těžší tuto chybovost odstranit a dostatečně reflektovat limity našich schopností.

Proto si osobně myslím, že další možnost, jak zajistit zkušenější a uvědomělejší soudce (ale i právníky) je úprava vzdělání na právnických fakultách. Hutcheson na závěr své práce z roku 1929 uvádí doporučení, které i po téměř sto letech nepřichází o svou pravdivost a naléhavost:

„Pokud jsou tyto mé názory, byť jen zčásti rozumné, a pokud k dobré obhajobě a dobrému soudnímu rozhodování je vynalézavost a intuice nezbytnou schopností, nemělo by zde dojít k nějaké změně metod studia a výuky práva na našich velkých právnických fakultách?“²⁴

Nemělo by tedy studium práva kromě nauky právní teorie, platných právních norem a studia zásadní judikatury obsahovat i větší trénink našich kognitivních procesů, intuice a kreativity? Pokud je odpověď ano, pak lze jen přitvrdit Frankovi, že je třeba studium práv nadále rozšiřovat o právní kliniky, praxe a další kreativní nástroje praktické výuky. Je-li u budoucích soudců intuice jedním z prostředků tvorby soudních rozhodnutí, není nikdy příliš brzo začít tuto schopnost objevovat, formovat a trénovat.

Zaujal Vás tento článek?

Tímto to končit nemusí. Článek najdete ve webové podobě na:

<https://www.iurium.cz/2022/01/15/vejce-nebo-slepice/>

Zapojte se do diskuze. Jakýkoli názor, kritika, nápad či podnět je zde vítán.

Seznam poznámek pod čarou

- 1 SHAPIRO, Martin. *Court, a comparative and political analysis*. Chicago and London: University of Chicago Press, 1981, s. 28–29.
- 2 BOBEK, Michal. *Judikatura a právní argumentace*. Praha: Auditorium, 2013, s. 36–40.
- 3 Viz čl. 81 a násl. ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
- 4 Srovnej GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 206.
- 5 TEBBIT, Mark. *Philosophy of Law: An Introduction*. Abington, Oxon; New York: Routledge, 2017, s. 67.
- 6 Pod záštitou PrF MUNI již od roku 2017 probíhá projekt zkoumající mimoprávní vlivy na rozhodování Ústavního soudu. Mimoprávní vlivy na rozhodování Ústavního soudu. *muni.cz*. citováno dne 21.01.2021. Dostupné online na: <https://www.muni.cz/vyzkum/projekty/36469>
- 7 SOBEK, Tomáš. HAPLA, Martin a kol. *Filosofie práva*. Brno: Nugis Finem Publishing, 2020, s. 118–119.
- 8 HUTCHESON, Joseph C. Judgment Intuitive The Function of the Hunch in Judicial Decision. *Cornell Law Review*. 1929, Volume 14, Issue 3, Article 2, s. 278, cit. 20.9.2021. Dostupné online na: <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1282&context=clr>
- 9 SOBEK, Tomáš. HAPLA, Martin a kol. *Filosofie práva*, s. 125.
- 10 Dworkin popisuje hard cases jako případy, které nemohou být vyřešeny jednoduchou aplikací platného práva. V takovém případě nabádá Dworkin k rozhodnutí případu na základě právních zásad. Využije-li soudce v těchto případech této diskrece, jedná v rozsahu svých pravomocí. GALEZA, Dorota. Hard Cases. *Manchester Student Law Review*, 2013, Vol. 2, s. 241.
- 11 “But the conception that judges work back from conclusion to principles is so heretical that it seldom finds expression.” „Ale představa, že soudci postupují pozpátku od závěru k principům, je tak heretická, že jen zřídka bývá vyjádřena.“ Volný překlad autorky. FRANK, Jerome. *Law and the Modern Mind*. New York: Routledge, 2017, s. 111.
- 12 FRANK, Jerome. *Law and the Modern Mind*, s. 112.
- 13 HALSTAD, Damian L. A Colleague’s Observation... Jerome Frank as Prophet: Courts on Trial Revisited. *University of Baltimore Law Forum*, 1992, Vol. 22, No. 3, s. 15.
- 14 Vědci zde rozlišují tzv. Systém 1, tedy zásadně automatické a rychlé emotivní uvažování. Vedle toho využívá lidská mysl i tzv. Systém 2, tedy pomalejší rozumové uvažování. Viz WOODS, Andrea K. The Limits of Moral Intuitions for Human Rights Advocacy. *Law & Ethics of Human Rights*, 2015, vol. 9 (1), s. 94.

15 BROŽEK, Bartosz. *The Legal Mind*. Cambridge: Cambridge University Press, 2020, s. 24–29.

16 Tamtéž. s. 32.

17 Tamtéž. s. 34.

18 POHL, Rudiger. *Cognitive Illusions*. East Sussex: Psychology Press, 2004, s. 80–81.

19 Srovnej s ARIELY, Dan. *Jak drahá je intuice: Proč nás selský rozum často vede ke ztrátovým rozhodnutím*. Praha: Práh, 2011, s. 84–90. Autor zde na jednoduchém výzkumu prokazuje hypotézu, že lidé více oceňují „své“ nápady, ne snad proto, že by byly objektivně lepší, ale pouze proto, že jsou „jejich“.

20 Viz § 80 odst. 1 písm. e) zákona č. 6/2002 Sb. o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů.

21 BANAJI, Mahzarin; GREENWALD, Athony. *Blindspot: Hidden Biases of Good People*. New York: Delacorte Press, 2013. s. xii.

22 Mezi další heuristické chyby spadají např. heuristické kotvy, kterým se rozsáhle věnuje ve svém příspěvku Jan Hurych. HURYCH, Jan. Heuristika kotvy v právním rozhodování: čas pro psychologickou intervenci? *Jurisprudence*, 5/2019. s. 40–47.

23 WILSON, Timothy. BREKKE, Nancy. Mental Contamination and Mental Correction: Unwanted Influences on Judgments and Evaluations. *Psychological Bulletin*, 1994, 116/1, s. 117–142.

24 „If these views are even partly sound, and if to great advocacy and great judging the imaginative, the intuitional faculty is essential, should there not be some change in the methods of the study and of the teaching of the law in our great law schools?“ Volný překlad autorky, viz HUTCHESON, Jerome. *Judgment Intuitive The Function of the Hunch in Judicial Decision*, s. 288.